

Ob koncu tako lahko samo ponovimo, da je pisec glede na uporabljeno metodologijo in glede na očitno zastavljene cilje svojo nalogo sicer solidno opravil, vendar je koncept knjige zastarel in tako vsaj s stališča zgodovinopisja z njo ne moremo biti zadovoljni.

Boris Mlakar

Nadja Maganja, *Trieste 1945—1949. Nascita del movimento politico autonomo sloveno*, Trst 1980, 267 str.

V matičnem slovenskem pa tudi v zamejskem prostoru opazamo v zadnjih letih pospešena prizadevanja zgodovinarjev, da bi osvetlili dogodke po letu 1945. Pri vseh teh težnjah gre za dokaj obširno paleto vprašanj in gledanj na področjih politične, socialne, gospodarske in cerkvene zgodovine, ki tvorijo v svoji celoti že bogat bibliografski korpus in ki uvrščajo slovensko zgodovinopisje — tako po svoji živahnosti kot po metodološki temeljitosti — ob bok najbolj razvitih evropskih zgodovinarskih šol. Iz univerzitetnih delavnic, kjer se ta vprašanja in navedene tematike rojevajo, si tako ideje kot poskusi sintez utirajo pot med širše bralstvo, postajajo last širokih krogov ljudi in prispevajo k rasti kulture naroda v celoti ne glede na državne meje. Ob vsem tem nas še posebno pri slovenskem zgodovinopisju, nanj smo mislili tudi v zgoraj navedenih mislih, prijetno preseneča to, da je v teh prizadevanjih še posebno vitalno v svojih »obrobnihih regijah«, ki so bile v polpreteklem obdobju zunaj državnih meja in kjer so se problemi neprestano kopičili in ustvarjali globoke usedline »zgodovinskega spomina«, ki še dandanes in to v marsičem in marsikje vplivajo na kolektivne odločitve neke skupnosti, dela naroda ali naroda v celoti.

Ne da bi dajali prednosti tej ali oni instituciji, tej ali drugi šoli, pa moramo vendar pri vseh teh prizadevanjih pri vseh iskanjih in preverjanjih pokazati na tiste centre, ki bistveno prispevajo k zgodovinopisnim osvetlitvam povojnega obdobja na Slovenskem in kjer se je debata okrog vprašanj, ki so bila še do včeraj politikum, že premaknila na znanstveni nivo iskanja zgodovinskih zakonitosti nekega obdobja in nekega časa. Gre predvsem za tri centre take obravnave, za ljubljansko univerzo s kolateralnimi inštituti (IZDG, INV idr.), za tržaško s podobnimi inštitucijami (SLORI, Inštitut za odporništvu itd.), in za celovško fakulteto (Raziskovalni inštitut), nekak idealni trikotnik torej, kjer se ta vprašanja — mogoče še na embrionalni, večkrat tudi na osebni ravni — ponajvečkrat izkristalizirajo, čeprav v različnih pogledih. Te raziskave obravnavajo predvsem kronološko izredno zapletene premike meja v prostoru med Panonsko nižino, Alpami in Jadranskim morjem, v prostoru torej, ki pripada slovenskemu narodu, po letu 1945 pomeni tudi politično in državno ustajeno celoto.

Omemba tržaške univerze in sorodnih inštitucij na tem področju ni slučajna, saj se prav tu, na obrobju slovenskega prostora, mnogokrat bijejo in krešejo mnenja, ki kažejo na bistvena protislovja ne toliko historiografskih šol kot pa politične antipode zgodovinarjev, ki zagovarjajo različne legitimistične politične pozicije. Velikokrat se zunanjemu in neprizadetemu opazovalcu tržaškega znanstvenega življenja dozdeva, da živi ta svet v neki praznini, da je tu kulturni

dialog zamrl, da v tem mestu ne obstaja več noben odmev na postavljene probleme, da je odsotnost vsake diskusije že travmatična. V marsičem bi morali temu opazovalcu priznati, da ima prav. Toda kljub vsemu vseskozi teče, včasih javno, drugič ne, diskusija dalje, poglobljajo se stališča, ki sicer največkrat uporabljajo historiografsko legitimnost za zakoličenje lastnih tez. Seveda v tem zapisu ne nameravam ocenjevati dejavnikov, ki morebiti nasprotujejo takemu zgodovinopisju. Trdim le, da je edini izhod iz zgoraj nakazanih zagat takšno zgodovinopisje, ki zavestno prerašča ris ideoloških antipodov in takšno zgodovinopisje, ki teži k celovitemu obravnavanju socialne podobe mesta, ki si še ni povsem opomoglo od bolečin dogodkov polpretekle dobe.

Prav v iskanju teh novih poti nam tržaška filozofska fakulteta v zadnjih letih nudi dovolj zanimivih pobud, ki so sad usmeritve nekakšne »politike diplomskih nalog« in kjer so slovenski absolventi dokaj častno zastopani s celo vrsto tez, ki so in bodo dokaj razgibali tudi širše plasti uporabnikov njihovega znanja tako med manjšino samo, kot tudi med večinskim narodom (npr. Alenka Rebula Tuta).

Prav v okviru teh prizadevanj je leta 1980 v Trstu izšla v ciklostilni obliki diplomatska naloga (tesi di laurea) Nadje Maganje z naslovom »Trieste 1945 — 1949 nascita del movimento politico autonomo sloveno«, pod pokroviteljstvom Krožka za družbena vprašanja Virgil Šček, v likovni opremi Edija Žerjala, na 267 straneh. Avtorica nam v svojem delu predstavlja nastanek in rast Slovenske demokratske zveze ter prizadevanja liberalnih in krščansko socialnih političnih krogov v obdobju od leta 1945—1949. Diagonalni prezej publikacije nam prikaže, da je avtorica zasnovala svoj projekt precej »šolsko«, torej z uvodom (R. Dolhar), sedmimi poglavji in zaključkom. Postavitvev poglavij daje vtis dokajšnje neenotnosti, saj se Maganjeva dotika zdaj tega zdaj onega, neprestano drsi v širše ocenjevanje dogodkov, kot jih določa naslov, kar ustvarja vtis disperzivnosti in dekoncentracije dela samega. Zgodovinski uvod (1. poglavje), ki zajema čas od druge polovice prejšnjega stoletja do leta 1938 dokaj medlo povzema obstoječo znanstveno literaturo o tem vprašanju. Zato italijanskemu bralcu le delno prikaže prizadevanje Slovencev v Trstu in Gorici (mislim da je bilo poglavje namenjeno predvsem njemu), a je za slovenskega, srednje obveščenega bralca povsem neinformativen in premalo argumentiran.

V drugem poglavju se avtorica kronološko vrne na periodizacijo, ki je v naslovu tudi nakazana, tematsko pa na inštitucije ljudske oblasti, ki so se v Trstu razvile od 1. 5. 1945 dalje, upoštevajoč tudi mednarodni okvir vsega tržaškega vprašanja. Maganjeva se žal v večplastnosti problemov ne znajde v prostorskem konceptu bistvenih dogodkov takratnega časa. Tudi za zgodovinsko oceno »afer fojb« bi avtorica lahko pritegnila nekaterim širšim pogledom sodobnega italijanskega zgodovinopisja (G. Miccoli: »Risiera e foibe-un accostamento aberrante«, izšlo v Bollettino... leto 4, št. 1, april 1976, str. 3), ali vsaj skušala zamegliti kompleks krivde ob »nedolžnih žrtvah«. Šolsko problematiko Maganjeva prikaže kot polarizacijo med nepopustljivim bojkotom zavezniškega šolstva s strani ljudske oblasti po 12. 6. 1945 in dokaj sprejemljivim stališčem tistih »intelektualcev, ki so zbežali iz Slovenije« in ki so po njenem pisanju najbolj zaslužni za slovensko šolstvo v Trstu; ta stališča so povzročila prvo in bistveno diferenciacijo v slovenskem političnem taboru v Trstu. Tretje poglavje obravnava nastanek SDZ v Trstu in je dobro postavljeno. Pozna se

avtorično delo na primarnih arhivskih virih privatnega arhiva SDZ. Prikaz je dokaj informativen, z dobro interpretacijo ideološke baze in politične nastave te slovenske meščanske grupacije s plastičnim prikazom odnosov SDZ do italijanske večine (2. podpoglavje), do zavezniških oblasti (3. podpoglavje) in organizacijsko strukturo stranke (4. podpoglavje).

V 6. poglavju je Maganjeva segla z dokaj pomanjkljivim ekskurzom v zgodovino krščanskih socialistov na Tržaškem. Avtorici bi nesebično svetovali, da si ogleda dela G. Valdevita: »Chiesa e lotte nazionali: il caso di Trieste (1850—1919), Udine 1979, 294 str., kar bi nedvomno omililo njeno trditev, »da so bile med tržaškimi Slovenci ... verske zadeve bolj malo občutene«. Mislim, da bi morala Maganjeva posvetiti sploh več pozornosti tematiki cerkvene povojne zgodovine s prikazom realne politike tržaškega škofa, z ekstrapolacijo pastoralne linije, s prikazom vseh prizadevanj slovenskih župnikov v Trstu in okolici, s celovitim pristopom k socialni zgodovini tržaške cerkve in to ob upoštevanju najsodobnejših študij o cerkveni zgodovini, ki imajo prav na tržaški filozofski fakulteti izredno tradicijo. Vse delo Nadje Maganje bi bilo dosti bolj homogeno in enotno, če bi se omejila na en sam problem, če bi svoj zgodovinski pogled uprla le na eno komponento slovenskega političnega povojnega življenja na Tržaškem brez nepotrebnih ekskurzov (6. poglavje), s predhodnim metodološkim definiranjem raziskovalnega področja, s kronološko omejitvijo in s tematsko jasnostjo. Kjer se je avtorica tega držala (3., 4., 5., 7. poglavje), tam so njeni dosežki na ustrezni višini.

Pa še eno misel za konec. Disertacije slovenskih absolventov na tržaški univerzi bi morali nujno objavljati v slovenskem jeziku. Primeri Rojca, Rebulove in Maganjeve pomenijo osiromašenje naše kulture in vseh prizadevanj slovenske skupnosti v zamejstvu, saj nas v bistvu izpostavljajo kritikam italijanskih kolegov, ki se večkrat muzajo ob okornosti »naše« italijanščine.

Boris Gombač

Janusz Piekalkiewicz, *Dolga roka Izraela*, Založba Borec, Ljubljana 1981, 312 str.

Nedvomno ni lahka naloga pisati zgodovino delovanja tajnih služb. Ta trditev dvakrat drži za izraelsko tajno službo, ki se dosledno drži duhovite domislice ameriškega generala Georgea Marshalla, naj vsaka tajna služba ostaja v tajnosti. Janusz Piekalkiewicz, ki ga slovenski bralci poznamo po odličnem delu *Špijoni, agenti, vojaki*, je imel za svojo »biografijo« židovske in kasnejše izraelske tajne službe na razpolago zelo »precejene« podatke, zlasti za najnovejše obdobje. Kako skrivnostni znajo biti Izraelci, ko gre za njihove tajnosti, priča primer, ki ga navaja avtor v zaključku svojega dela. O začetnem neuspehu izraelske vojske v jom-kippurski vojni leta 1973 so pripravili 1512 strani dolgo poročilo, od katerega jih je recimo do predsednika izraelskega vrhovnega sodišča prišlo le 43.

Kljub vsem omejitvam pa je Piekalkiewiczovo delo presenetljivo bogat vir novih spoznanj o izraelskih podtalnih operacijah, o nastajanju izraelske